

תאוריות פמיניסטיות - קלייר ג'ונסטון ולורה מאלווי

התאוריה הפמיניסטית גורסת שהאופן שבו האישה מוצגת בקולנוע אינו מתאים למציאות. יש את האופן האמיתי שבו הנשים חיות ויש את הייצוג הקטן מאוד שלהם בתקשורת. הן מהוות חלק גדול מן האוכלוסייה אך זכות לייצוג מצומצם בתקשורת. התאוריות הראשונות התחילו בקולנוע, בסרטים "אישה יפה" ו"תלמה ולואיז".

קלייר ג'ונסטון ולורה מאלווי, הן החוקרות הפמיניסטיות המשמעותיות ביותר בתחום הקולנוע. המבע הקולנועי והמבע הטלוויזיוני הם מאוד דומים. ג'ונסטון כתבה מסה שנקראת "הערות על קולנוע נשים": "מה שהמצלמה תופסת למעשה הוא העולם הטבעי של האידיאולוגיה השלטת". כלומר, מה שהמצלמה מראה בקולנוע של שנות ה-40 עד שנות ה-70 זה את איך שהנשים נראות. את האמת על אודות הדיכוי שלנו, אי אפשר ללכוד על גבי סרט צלולואיד באמצעות ה"תום" של המצלמה. אם במשך ארבעים שנה אופן הצגת האישה הוא אותו אופן, זה אומר שכזו היא האישה. כך היא נראית, כך היא מתנהגת וזהו תפקידה בחיים.

לורה מאלווי לקחה את הרעיון הזה ועשתה הבחנה בין REVELATION (גילוי) ולבין CONSTRUCTION (הבניה). כלומר, השחקנית משתנה אבל האפיון הוא אותו אפיון. כלומר, **יש לנו הבנייה של מציאות. אני בונה את המציאות כפי אני רוצה להציג אותה.** האופן שבו אני מציגה נשים בקולנוע זה אופי אידיאולוגי, יש פה זווית ראייה שנבין את הבעייתיות שלה. הייצוג של האישה על פי מאלווי היא לא ייצוג אלא סמל שחוזר על עצמו שוב ושוב. החוקרות טענו שהוליווד מורכבת מגברים. לכן, זווית הראייה שלהם היא זווית ראייה גברית. המבט הגברי הוא המבט הדומיננטי בסרטי הקולנוע. והתפקיד של הנשים דרך המבט הזה הוא להיות קודם כל סמל תשוקה לגבר, כנועות, משרתות, לא מסרסות. כלומר, מאלווי וג'ונסטון התייחסו לתאוריות פסיכולוגיות שכשהן מנתחות את סרטי הקולנוע אנו רואים שזווית הראייה היא אותה זווית ראייה של אישה לא מאיימת, לא מסרסת, חלשה, לא חזקה. היא אינה אדם מלא. לפיכך, ההבנה הטובה של הטקסט עצמו, של הסרט, היא של הצופה הזכר שיכול לראות זאת דרך המבט הגברי שנמצא מאחורי עין המצלמה ומאחורי הדמויות בסרט. זה אידיאולוגי כי זו זווית ראייה שחוזרת על עצמה בכל הסרטים ואנו לומדים להכיר את זווית הראייה דרך הגברים.

בשנות ה-90 כשהנשים נכנסות לתעשייה יש זוויות ראייה חדשות ושונות. בתלמה ולואיז אנו נראה נשים חזקות, שעוברות מהפך במהלך הסרט. הם יורות, שותות ונוהגות כמו גברים. אנו לא רואים רק את האישה החלשה, הכנועה, המשרתת שהיא- מושא תשוקה, אובייקט מיני. המושג של אישה כאובייקט מיני זה אחד המושגים החזקים בתאוריות האלה. בעיני הגברים האישה היא לא חשובה, לא משמעותית, היא חפץ שמטרתו לשרת את הגבר.

בסרט אישה יפה, מראים את האישה כאובייקט, חלקי גוף, סקסיות. את הגבר רואים כשלם, רואים את הפנים שלו, את המכונית שלו. יש בתכנית גבר שמקצועו זה להרכיב את האישה מחדש, הוא מפרק אותה ומלמד אותה איך להיות מותאמת לעולם מסוים. הוא מלמד אותה איך לאכול במקומות יוקרתיים, איך להתלבש, לדבר. ובסוף היא הופכת לאישה המושלמת בעזרתו של הגבר כמובן. יש הרבה סרטים שלוקחים את האישה הבורה, הענייה ומלמד אותה איך לדבר, להתלבש, להתנהג. יש כאן קריאה אינטרטקסטואלית שאנו מכירים מסיפורים שונים. זה מזכיר לנו סיפורים אחרים, סרטים אחרים. ברגע שאני רואה את אישה יפה זה הופך להיות סיפור נורמטיבי בשבילי. כאן האישה היא סינדרלה, היא זונה, המקום הכי נמוך. האישה זקוקה לגבר בשביל לקבל יחס, מעמד. היא זקוקה לאביר על הסוס הלבן, במקרה זה ריצ'רד, המליונר שמציל אותה מחיי פריצות, עוני, מציל אותה מהסטטוס שלה. זה מתכתב עם סיפור סינדרלה.

אישה יפה זה החלום האמריקאי. ככה מפיצים תפיסת עולם, הסיפור האולטימטיבי שמופיע הרבה פעמים במקומות שונים. החלום האמריקאי, כל אחד יכול, לא משנה מאיפה הגענו, החלום הקפיטליסטי. ברור שהיינו מעדיפים להשתייך למעמד העליון. יש כאן כמה קריאות אינטרטקסטואליות.

גבירתי הנאוה, סינדרלה, רומאו ויוליה (היא מספרת מה היה החלום שלה כילדה שגיבור יגיע על הסוס הלבן ויציל אותה מאמה). הנרטיב זו המשמעות שמלווה אותנו מההתחלה עד ההפי-אנד. מראה לנו את התהליך שהנשים עוברות. באישה יפה, ניתן לראות גם קריאה פמיניסטית, היא מנצלת אותו בשביל הכסף שלו, היא מלמדת אותו איך לחיות ולא לעבוד כל הזמן.

חשוב להבין מה מאפשר את הקריאות האלה, את הפרשנות הלא חד משמעית. כל פעם משנים את נקודת המיקוד שלי בסרט, שמה את הדגש במקום אחר. אם באישה יפה הדגש היא על אישה חזקה, הסצנה של האישה שלא לוקחת את הכסף, שמים את הדגש שם. בסוף הסרט, היא מקבלת את כל החלום, הוא נכנע. הוא מגיע אליה. כל הסרט יכול להתמקד לי על זווית ראייה נשית. אם אני רוצה נקודת מבט גברית, הפוינט שלי משתנה. אני רואה את הסצנות האלה ונותנת להן חשיבות גבוהה יותר. שאר הסצנות מקבלות חשיבות משנית. אני רואה איך כל הסרט הגבר הוא המוביל, המחליט והאישה היא שמשתנה והכל למען הגבר. המח שלנו מייצר פרשנויות שמתאימות לתפיסת העולם שלנו. לתקשורת יש השפעה. כל הסטריאוטיפים האלה שמוחדרים לנו שוב ושוב מעצבים לנו את מה שאנו חושבים שבאמת קיים. אנו לא מבינים שזה רק עיצוב המציאות. יש לזה השפעה מאוד חזקה. גם כשיראו לי משהו אחר, אני בגלל הסטריאוטיפ שקיים אצלי אסדר, אעוות את מה שאני רואה כדי שיתאים לסטריאוטיפ שלי. אני אתעלם ממה שאני רואה ואפרש את מה שאני יודעת ומכירה.

תלמה ולואיז למרות שזהו סרט פמיניסטי, הוא שוביניסטי באותה מידה. הפרשנויות שם הן כמעט שוות. יש מבט, יש פרשנות חזקה אך אם אני רוצה אני יכולה לראות את הפרשנות הפמיניסטית. יש פה גם מבט נשי.

במחקרי תקשורת בניגוד לקולנוע, העיסוק באופן הצגת האישה היה קצת שונה. בקולנוע מה שמאוד בלט לחוקרים ובעיקר לחוקרות זו זווית הראייה התשוקתית. האישה, תפקידה הוא לספק את הצרכים של הגבר. בסיפוק צרכים גלובלי. הזווית ראייה הנשית המינית הייתה מאוד חזקה. מרלין מונרו היא הייצוג האולטימטיבי לאישה. לדמות זו היו הרבה מאוד שכפולים. בתקשורת עסקו פחות בנשים כסימן לייצוג תשוקות זכריות. זאת מכיוון שהנשים בטלוויזיה בשנות ה-50 עד ה-70 היו חסודות. הדבר האחרון שהן הקרינו זה מיניות. הן היו עקרות בית ממושמות וחסודות. הטלוויזיה הייתה שמרנית ומרבית העיסוק היה בערכי המשפחה, נשים עקרות בית וגברים סמכותיים ודומיננטיים. מהו הייעוד של האישה, מה היא צריכה לעשות? הייעוד המרכזי שלהן בחיים זה להיות עקרת בית. זה לא טוב להיות עקרת בית עם הגשמה עצמית. המחקרים של תקשורת וטלוויזיה דיברו על ההבדלים העצומים בתפקודים של המינים. בהתנהגות, בעיסוקים, טענו שיש אפליה, שאין שוויון. יש ייצוג לא משמעותי של נשים. ולמרות שמתחיל להיות איזשהו שינוי משמעותי במציאות אנו לא רואים את זה על המסך. כל עוד לא נראה על המסך נשים יותר חזקות, זה משפיע על המציאות. על היכולת של נשים לצמוח, להתפתח, להתחזק.

חוקרת מאוד משמעות ומוכרת בתחום התקשורת נקראת ג'יי טוכמן. היא טענה שהטלוויזיה מספרת לנו בחברה נשים הן פחות חשובות מגברים. איך זה מוצג? ראשית על ידי כך שמוציגים בעיקר גברים בטלוויזיה. הגברים בחליפות שמציגים את דעתם. נשים מוצגות בעיקר באופרות סבון משום שבעיקר נשים צופות באופרות סבון. בשאר הז'אנרים רואים בעיקר גברים. כלומר, נשים חשובות רק כעקרות בית ואימהות. מציגים אותן כנחותות, לא מוכשרות ותחת שליטה גברית. כלומר, כשמדברים על הגמוניה, יש הגמוניה גברית שהכתיבה את תפיסת העולם, שמיקמה את האישה במקום שהתאים להם. במשך שנים נשים הוצגו כחלשות כי הן המין החלש. ההנחה ההגמונית של חוסן פיזי הוא גם חוסן נפשי. הבדלים וחוזק פיזי זה משהו קיים שניתן לראות. ההשלכה שזה אומר שיש גם חולשה נפשית, מנטלית, רגשית- זה כבר אידיאולוגיה. אני משליטה הגמוניה באמצעות הטקסטים הקיימים. צמיד היחסים ואופן הייצוג הוא אותו הדבר. התפקידים והיחסים הם תמיד אותם יחסים. היום המבט הוא הרבה יותר רחב. יש גם ראייה גברים אבל הייצוגים הם ייצוגים מורכבים שמתחברים יותר ויותר למציאות.

הסרט הפמיניסטי הראשון - "תלמה ולואיז". יש כאן קריאה פמיניסטית מובהקת אך ניתן לראות זאת באופן הפוך. כשהוא יצא אמרו שזה סרט אינטרטקסטואלי, שומה לבוני וקלייד, קשור לז'אנר הגנגסטרים. פה נראה שלואיז תופסת את דמות הגבר. מתחילים את הסרט עפ שתי נשים ממעמד בינוני-נמוך בעיירה בארה"ב. אחת עובדת כמלצרית ואחת היא עקרת בית טיפוסית. הן יוצאות לסופ"ש וכל הסרט זה איזושהי יציאה לדרכים. נדון בסצנת האונס ובתפנית שחלה בנשים בעקבות כך. הן הופכות לנשים חזקות, בטוחות, שולטות, לא כנועות, לא פאסיביות, כל הסצינות בסרטים אנו רגילים לראות סרטים במצבים כאלה ואנו מקשרים את הסצינות לגברים שאנו מכירים שעושים זאת בסרטים אחרים. אך בסרט, אנו רואים אותן נוהגות מצוין, יורות מצוין, אפילו יותר מגברים. בדר"כ בסרטים אנו רואים, למשל בסצינת אונס שהגבר מכריע את האישה. המסר המרכזי בא ואומר, שאלו נשים שמסרבות להיות הקורבן האולטימטיבי כמו שהן בדר"כ. האישה מסרבת להיכנע והיא פועלת, עושה משהו, נוקטת יוזמה ונלחמת בכח שמופעל עליה ומצליחה. במהלך הסרט הן משתנות מאוד, משתחררות, הבגדים נהיים שונים. לואיז היא יותר גברית ותלמה יותר נשית. יש איזשהי נגיעה לסביבת.

לואיז היא מלצרית בדניור וחברתה תלמה מחליטות לנסוע לסופ"ש בלי גברים. תלמה כותבת לבעלה מכתב שהיא תחזור בקרוב ומשאירה לו אוכל במקרר. שתייה נוסעות לבד בלי הבני זוג. זהו משהו לא שגרתי. הן ממעמד בינוני-נמוך, שנות ה-90. בדרך הן נעצרות, מגיעות לבר, משתחררות, שותות, תלמה קצת מפלרטטת, לואיז פחות. תלמה יוצאת עם מישהו החוצה לנשום אוויר וכשהוא רוצה לנשק אותה היא אומרת לא מאוד ברור. בקריאה הרגילה שלנו בראי קולנוע בסיטואציות כאלה, כשגבר מנסה לאנוס אישה הוא מצליח. הוא חזק, תופס אותה ועושה את זה. האישה היא הקורבן בסרטים מסוג זה. בסרט הזה הנשים הן לבד, אין גבר שיציל אותן, לואיז לוקחת את האקדח, היא יוצאת מהתפקיד המסורתי של האישה, היא לא מהססת, לא נרתעת, היא מכוונת אותו לצוואר של הגבר האלים ומפסיקה את האונס. לא נותנת להקשר הטרוויאלי של האישה כקורבן להתרחש. היא החזקה, היא זו ששולטת במצב. אנו לא מסיימים את הסצנה כאישה קורבן. היא לא מפחדת, לא מהססת. כשהוא מתגרה בה ומנבל את פיו, מתנהג באלימות כלפיה היא לא מהססת לירות, לפגוע בו. היא לא רק לא מוכנה להיות קורבן היא גם שולטת במצב. במהלך הסרט רואים שהיא צלפית טובה, עושה את התפקידים הגבריים בצורה טובה. היא לא רק יצאה מהמטבח ואינה יודעת מה עושים. הפרשנות של אישה טובה לא מתרחשת כאן. יש התעצמות של הנשים, הן לוקחות את השליטה לידיהן, הן מחליטות לברוח. זוהי הקריאה המועדפת. הטקסט מקדם את המקום הזה.

אך, טקסטים פופולריים הם מורכבים. אי אפשר לשלוט באידיאולוגיה השלטת. נבחן איך אפשר לבחון בצורה שונה לחלוטין את הטקסט. שתי הנשים יוצאות לסופשבוע, תלמה מהססת אך בסוף יוצאת. לואיז שואלת האם תלמה שאלה את בעלה, היא עונה שלא, אבל היא השאירה לו אוכל ופתק. היא מפחדת בעצם להגיד לו שהיא הולכת אז היא מכינה ל אוכל ומכתב. היא לא רוצה להגיד לו בפנים שהיא הולכת כי הוא לא יסכים לה. תלמה משתחררת יותר מידי, מפלרטטת, מרגישה בטוחה. לואיז שואלת את תלמה למה הן בעצם יצאו למסע הזה. כלומר, לואיז רצתה לצאת למסע רק על מנת שהחבר שלה יחזר אחריה יותר. הרי זה מה שנשים עושות, כל מה שהן עושות זה סביב המניפולציה הנשית, איך לתמרת את הגבר, כל דבר נקרא כך. באירוע, הגבר הגס, האלים רוצה סקס. תלמה לא רוצה אז הוא מפעיל אלימות, מכה אותה. זו סיטואציה מוכרת. לואיז מגיעה והסיטואציה משתנה, הכח אצל לואיז ולא אצל הארלן. הארלן נבהל ולא אונס אותה. כך הסיפור נגמר והן הולכות לכיוון האוטו. הארלן אלים ובוטה וממשיך להעליב אותן. אישה, כשגבר מקלל אותה מאבדת שליטה ולכן היא רוצחת אותו. כרגע, הוא לא מאיים על אף אחת ולכן אין הצדקה להרוג אותו, הכח, האקדח אצלה. אישה היא היסטורית, רגישה ולכן היא מבצעת פעולה קשה. אנחנו מתחילים להבין מה קורה לנשים כשאין לידן גבר שינחה אותן. ולכן, הן מתחילות להשתולל, יוצאות לשליטה והן הופכות להיות פושעות. נשים זקוקות להכוונה ולעזרה של הגבר.

בסוף הסרט רואים את המראה המשוחרר שלהן. ניתן לראות את האופן שבו לואיז נוהגת, לפני כן ראינו איך היא יורה. היא נוהגת כמו גבר, מהר, פרוע, אנו מתחברים אליהן יותר ויותר ורואים את כוחות

הביטחון והמשטרה שרודפים אחריהן כמו פושעות. הם רודפים אחרי נשים שנהגו נכון וסירבו להיות קורבן. יש כאן ביקורת על כוחות המשטרה שכולם גברים והם רודפים אחריהן, הם מכתרים אותן, עשרות מכוניות מול הרכב של שתי נשים. הם רודפים אחרי נשים עד חורמה כי הן מסרבות להיכנע להן. הן לא חלשות, הן מגיבות, חזקות. בסוף, כאשר הן מבינות שהן לא יכולות לצאת מהסיטואציה הזו, הממסד הגברי הוא חזק, מאיים, עם ההליקופטר, יש עוצמה פיזית, מרחבית, שמגבירה את הסיטואציה הקשה של השתיים הנמלטות. בעקבות המצב הן מחליטות ממצב חזק ובטוח לא להיכנע ולהמשיך ולשלוט גם בסוף של הסיפור. הן לא נכנעות לתכתיבים, לאיום, להפחדה שמופעלת כלפיהן, למצב הבלתי אפשרי. הן מחליטות בשיחה שלהן לשלוט בסוף של הסיטואציה. הבאופן הירואי הן נוהגות אל הסוף. הן מצולמות בין שמיים וארץ, זה פריים בעל עוצמה אדירה. אנו מאדירים את שתי הנשים. בקריאה לסביבת אנו רואים את משחקי התפקידים שלהן. לואיז היא הגבר, החזקה, היא זו שיורה, נוהגת, עשתה הכל בצורה מושלמת. היא מעשנת בצורה גברית. תלמה מחקה את לואיז ומעשנת כמוה. בפריים הסופי כאן יש סוג של הסוס הלבן. לואיז היא האביר רוכב אל האופק. בסוף, יש גם נשיקה, הן משחקות נאהבות.

בקריאה הפוכה, הרצח של הארלן היה לא מוצדק או הכרחי. משם הנשים רק מסתבכות יותר ויותר. במקום להתמודד ולספר למשטרה מה קרה ולהאבק על עמדתן, הן בורחות. הן חלשות, לא מתמודדות עם תוצאות מעשיהן. בסרט, שודדים אותן ואז הן גם מתחילות לשדוד. נהג משאית לא מתנהג אליהן כראוי אז הן מפוצצות לו את המשאית. הן הופכות לפושעות. הגבר, הנסיך על הסוס הלבן לא מגיע כי הן מסרבות לקבל עזרה. בסוף, הן פושעות, הן רצחו. אנחנו אנשים מוסריים שלא מוכנים לקבל התנהגות כזו ללא תשלום. כשמגיע הרגע המכריע שבו הן מבינות שהן לא יכולות להמשיך הן צריכות להסגיר עצמן למשטרה. הן בוחרות בדרך הקלה כי הן חלשות. הן מחליטות להתאבד. אנחנו בחברה לא מקבלים התאבדות כמשהו טוב. אנחנו נגד התאבדות בחברה. יש שאלות מוסריות קשות בחברה נגד זה. אנו לא רואים התאבדות כמשהו הרואי אלא כאקט פחדני, חוסר יכולת להתמודד עם מציאות קשה שהן יצרו וצריכות לשאת בתוצאות כמו כל אדם בוגר אחר. בסוף, אנו מבינים מה קרה, מה הן עשו, אנו מבינים שהן מתאבדות ומגנים את זה, לא מקבלים את זה. לא חושבים שזה מעשה נערץ.

גיבורות פסיביות, רומנטיקניות וזקוקות להצלה

מצורף קישור המסכם את התפתחות סרטי דיסני לאורך השנים:

<https://www.haaretz.co.il/st/c/prod/heb/2017/01/disney/?fbclid=IwAR37S2dMXMOfmScXE1UIndqVDupqoer87mdUwTkINyA3C2MaUCfWbbJVe0A>

- תור ראשון- שנות ה-60 עד ה-80 הנסיך מגיע להציל את הנסיכה ע"י נשיקה ו או האביר על סוס הלבן -ומציל אותה.
- בסרטי וולט דיסני הרבה פעמים אין אמא. היא מתה, או שהרגו אותה.
- האבא הוא הדמות המרכזית, הוא שולט בה, הוא הדמות הסמכותית, היא זקוקה לאישורו. היא לרוב בורחת מהאב. הסרטים סטריאוטיפיים.
- משנות ה-80 יש שינוי, דגש על הלבוש; שמלות ערב, הנסיך עדיין מציל את הבחורה. בסרטים אלו כבר מופיעות פוקהונטס ומולאן. תמיד הנשים הן יפות, מטופחות, רזות.
- עם השנים הן אף נהיו רזות יותר, בעלות מותניים צרות. זה קבע איזשהו אידיאל יופי. בסרטים אלה הנשים הן יותר לוחמות.

היפיפייה הנרדמת- "הגיבורה" של הסרט ערה בתחילת הסרט אבל אחר כך היא ישנה מרבית הסרט. כלומר, היא פאסיבית, רדומה. האביר/ הנסיך הוא הגיבור. הנסיך מתאהב ביפיפייה בגלל היופי שלה, לא בגלל משהו אחר. העוזרות הן תמיד מבוגרות, נמוכות, מלאות. הן לא אידיאל יופי.

בת הים הקטנה- אריאל מוכנה לותר על חייה בים ולאבד את קולה רק על מנת לחיות עם הנסיך. היא זו שעושה את הויתורים. היא מוכנה לותר על המשפחה שלה בשביל הנסיך אך אין שום אזכור לאמא. אורסולה בסרט היא מישהי שאנו לא רוצים להידמות לה. היא מפחידה. אנו רוצים להידמות לאריאל, בת הים הקטנה, היפה, החמודה. המושלמת.

מולאן- בסרט היא מתחפשת לגבר, הופכת להיות לוחמת ואף טובה יותר מיתר הגברים. היא צריכה להפוך להיות גבר כי לא מקובל בחברה שוביניסטית שאישה תצא לקרב. בתחילת הסרט רוצים למצוא לה שידוך ומנסים ליפות אותה, רוצים שתהיה נשית יותר אך היא לא מצליחה וכך אנו רואים שהיא שונה מיתר הנשים. במלחמה היא הלוחמת הכי טובה וגורמת לסין לנצח בקרב. אך אנו עדיין חוזרים לשוביניזם בסוף הסרט. קיסר סין מציע לה להיות חלק מהצבא, תפקידים טובים אך היא בוחרת להיות עם הלוחם/ הנסיך, בוחרת באהבה, בחיי עקרת הבית, להיות אשת איש. היא מותרת על קריירה והצלחה כדי להיות נשואה. בנוסף, היא חוזרת הביתה לבית אביה. בסוף היא חוזרת להיות אישה כמו ביתר הסרטים.